Ny Mpandinika, IVe Année, No 153, Vendredi 29 octobre 1926, pp 348-349
« Samuel RATANY »

Ny mpitondra fiangonana sy ny toaka. Ny amin'ity tantara 'mahatsiaviana, mampihoron-koditra nambaran' ny mpandahateny tao Ambonin' Ampamarinana, tamin' ny Isan' Enim-Bolana, hoe : *ny fitondra fiangonana nininjara toaka tao an-tanàna nitoerany*, misy toy izao nambaran' olona anay, ka asa na izay ihany no niova tarehy, na ahoana : Tamin' ity fofoka mafy potany (tamin' ny 1918 na 1919), ny toaka mena no isan' izay voalaza sy hita ho fanafody, ataò amin' ny date na ranomboafotsy ! — Dia misy ity mpitondra fiangonana, tao A... (eto Imerina) nampividy toaka mena, izay (na roa) tavoangy, ho azy mirinakavy, y hozaraina amin' izay hita mitady amin' ireto olona tandremany ao an-tanàna, izay samy ataon' ny laretina lambambany. — Notetehina toy ny henam-pandroana ny toaka mena, samy nanana avy izay rehetra nividy. — Koa tsy toaka nosotroina fotsiny fe toaka, fa nato fanafody. — Samy ety ho diso fandre zavatra mihitsy isika, sady mazàna ny mpilazan' ny tantara amintsika pandahateny, misy voizin' ity toetra ratsy : mialona, manenjika, etc.

Samuel Ratany. — Mifofofofo fihavy ny rivotra — nefa tsy mandalo fa toa zary monina ! Vao oviana no nanintsanany vony roa tsy mbola nivelatra akory isy nanapahany sampy ny iray lehibe amin' ny hazo ? — Nefa izao indray dia vao nandavo tahony iray manontolo izy !

Mbola kotsa ny fianakaviana, vao manahy lambo, nefa mirotsika indray ny orana ! Izahay kosa, ankizy nilazan-tsakaita, milalao vovoka irery. Toa misy hantsana re ray miloaka ao anaty fonay, ary isaka ny manatona eo izahay, dia mahatsiaro fanina. Dia miverina eo amin' ny vovoka indray, ary manakororoka azy — nefa ditsoka !

Samuel Ratany dia teraka tamin'ny 16 Juillet 1901, ary maty tamin' ny 10 Octobre. Nyfolo tamin' izany taona 25 niainany izany dia seika niarahanay nolanina tamin' ny hira sy ny sotatra avokoa. Isan' ny nanana tsara sy be izy, sady naman' ireo sarotiny indrindra, ka niverina hatramin' ny intelo na ine atra nambaatra sy nanadio ny vitany.

Efa alina dia alina ny andro, ka tsy namaly betsaka ny tenin' izy mianadahy izahay, fa niara-nivavaka kosa dia nifanao veloma hisaraka. Nanatitra azy teo am-baravarana aho, ka nitenty hoe : "Efa nanakona anay ny vorombe totohondrin' Ingahy Rainy tamin' ny voalohany, satria mbola tato aminay ny alin' ny tsi-ifahalalana sy ny tsi-fanampoizana na inona na inona ; fa izao kosa matokia hianareo mi nadahy, fa efa tonga ny maraina ka tsy hanototra anay intsony ny fanindroany !"

38.— Ny ataonao ihany no ataonay ! !

Ny ampitson' ny nankanesan-dRamananiazy mianadahy tao aminay, dia nisy maty teny amin' ilay vohitra nanambidian' ity Rangola, ka nangatahina aho hankeny hitériteny tamin' ny fandevenana. Nampoizina mba ho tonga teny koa Ingahy Rainimanana, kanjo somaritaka tamin' ny fizaràm-pananana ka tsy afaka. Dia lasa ny resaky ny olona momba azy.

— "Tandremo ihany, lehiretsy, izay hitondrana ny tena sy hiainana", hoy ny sasany, "fa he ry Rainimanana izany ka antitra vao manao fitia tahem-boanjo : ny vady Toetra iray saro-bidy naningana nananany izany. Tsaroako, hoatra ny mbola iainako ankehitriny, ireo fotoana maro nampiray anay. Io Ito pokolahy, tovolahy tsanganana manify, mitsiky eo am-povoan' ny resaka mafana, mandefa ny fehezan-teny mirenty lovany tamin' i Tselatra.

Raha misy nanontany ahy tamin' ireny fotoana ireny hoe : « Iza aminareo ireo no tena mpanao tononkira ? », dia tsy ho nisalasala aho hanondro azy.

— Roa taona lasa izay, raha nanomana ny gazetiny (*18° Latitude sud*) indroa mivoaka ho fankalazana an' Ambohimanga i M. Camo, ka narendry ahy hamory izay hasehon' ny teraky ny nosy ao, dia nanatona an' i S. Ratany aho, ka niresadresaka taminy ny momba ny hafatra nentiko.

Nieritreritra teo izy, dia namaly hoe :

— « Tsara dia tsara izany hevitra izany... Nefa, misy iray akory ve amintsika hahay hanambara ny hasoan' Ambohimanga ? Lehibe loatra izy, sady mirakitra fahatsiarovana masina... Isika anefa, toa tsy misy mahatadidy izany ! »

Miseho amin' izany teny izany ny fanetren-tenany, ary indrindra indrindra ny fitiavany ny zavatra mikasika ny ntaolo.

Toetra mahato-hanaja toy izany, miampy fahaizana iray manakaiky ny tampony, no nananany. Dia toetra azo lazaina ho vitsy mpanana amin' izao fotoana izao, ka mainka koa maravesatra ny fahoriana...

Ity fahatanorana ankehitriny iky ! Mihintsana, mihintsana ihany ! Isika mitondra fo iparasahan' ny raviny maina sy ho levona no mangitakitaka ; fa izy lasa, mba inona kosa no heviny ?

Indreto misy an-dàlana vitsivitsy nalaiko tamin' ny tonon-kira iray nosoratany, raha vao notandindomin' ny fahafatesana izy ;

Ry fahafatesana ratsy filàna
Tsy mena-mijery ny fo mitoreo,
Valio hoe ny fanontaniako mazàna :
Mba inona kosa no karamanareo ?
Tsy hita izay voa nambolena, dia efa
Mijoro ho tompon' izay fandaharana ;
Tsy manana masonkarena, kanefa
Dia vonon-kijinja ny tsy misasarana !
Mangina, ry foko ! Ho tsitra we,
Hatahotra ve raha toa izy tonga ?
Ny nofoko, eny, ny nofoko anie
Tsy inona akory fa vovoka-bonga !

Feo hafa, feo mbola tsy re ! Mitendra ako mampitaintaina sy mampiontana ny eritreritra, na dia eto amin' ny tiananakaviana kristiana ivelomantsika aza ! Eny, satria nahoana no izao vao re izany teny mampionona sy mionona izany, nefa efa zato taona mahery izay no nidiran' ny Baiboly lohara-nony teto ?

Dia tohizany teny misy herin-tsaina sy fanantenana hoe :

Ry foko tsy ho resin' ny fasana kosa,
Haninona moa no hanadina an' izany ?
Ny elatrao ihany no ento misosa
Hamaky ny làlana an-koatry ny tany !

Raha azoko atao ny hamaly amin' ny anaran' ny fotoana ho avy, raha misy feo faminaniana mety hananan' ny teniko, dia hiteny amin-kesahiana aho, ka hanao hoe : Ho tanteraka izany !

Ny fonao, ry sakaiza malala, maso ndro milentika alohan' ny mitataovovonana — ilay fonao feno hira, toy ny an' ireo domohina sy railovy nentinao ho sarin' ny fahatanorana, dia hamaky ny làlana mampisaraka anao ankehitriny amin' ny fiainana, ary hitepo lalandava eo am-povoan' ireo namanao, izay miara-manandratra ny hiranao hoe :

Tompo ô ! izay mamboatra
Sy mandahatra ao ambony,
Leom-pahoriana loatra
Itony nofonay itony —
Vao vahiny miorin-dasy,
Nefa lanaka sy fay ;
Aoka izay ny karavasy
Izay akapokao anay !

J.- J. RABEARIVELO.

niara-nihary sy niara-namory indray no atsipy !"

— "Ka toa lazainy tsy mahazaka loloha kosa, hono, tsinona", hoy ny sasany.

— Ka aiza anefa izay lolohany tsy zakany eo ? Vadin' Imbahiny niterahan-dRainimanana tamin' Imbahiny tsy teo no mody any amin' izy rain-janany nony navelan' ny lahy, ka izany ve no lolohany ?

— "Lazainy fa fanaratsiana izany. Anabavin', hono, izany Ralàko renin-dRangola tany Betsileo izany.

— "Tsy marina velively izany", hoy ilay anti-dahy tokony ho efa dimy amby fitopolo taona na mahery izay teo. "Tsinontsinon-dRainimanana akory Ralàko. Anabavin-dRakiry faravavy Ralàko. Io Rakiry io dia fati-dràn-dRatrena rain' Isoja, fa izany no anaran-dRainimanana taloha. Nilazan dreniny maty Ralàko, ka dia notezain-dry Ratrena, sady tsy mbola teraka Isoja raha naka azy hotezaina izy mivady. Nony efa tokony ho fito taona Ralàko ary Isoja kosa tokony ho efatra, dia tonga Rakiry naka azy, fa nifindra monina tany Betsileo izy, dia tsy niakatra taty Imerina intsony fa samy maty tany izy mianadahy. Izany no marina fa hevi-diso anamaintisan-dRainimanana Isoja ny vavy foana ny hoe anabaviko Ralàko ary zanak' anabaviko Rangola '.

Nanazava sy nameno ny tsy ampy tamin' izav voelazan' izy mianadahy taminay izany, ka dia nankeny amin-dry Ingahy Rainimanana aho nony Asabotsy maraina. Raha mbola tany ivelan' ny lamboho aho dia injao reko ny feon' Iogahy Rainy miriadriatra sy mampihorohoro toa mila hampikoa ny rindrina. Nony mby teo anoloan' ny trano aho, ka re mazava sy niavakavaka tsara ny teny noteneniny, dia endrey ny fihoron' ny hodi-dohako nandre izato ompa sy ozona sy izao teny tsy fiteny rehetra izao nisasasasa toy ny rano avy teo am-bavany ! ! Nanampin-tsofina ary saiky handositra mihitsy aho, raha tsy noho ny fahatsiarovako izay notantarain' ny evanjelistra fony fahavelony (fa indrisy ! efa maty izy tamin' izay), dia izany izy tsy tafandry fa nifoha misasak' alina ka lasa nandondôna tany an-tranon' ireto olona mivady — tany amoron-dranomasina izy tamin' izany — satria tsaroany fa manam-parahy mbola fahava-